

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
освіти
ISSN 2786-6165 (online)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№4(34) 2025

Приблуда Л.М. <i>МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК ЛІНГВІСТИЧНЕ ЯВИЩЕ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД</i>	668
Приходько В.Б., Кухарєва Д.Р., Пилипенко І.О. <i>КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КОДУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ</i>	677
Романюк О.Ю. <i>ЛОКАЛІЗАЦІЯ ВІЗУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМАХ (НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМІВ СТУДІЇ PIXAR)</i>	693
Самойленко Д.Р. <i>СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДІЙ В УКРАЇНІ В ПЕРІОД З 2022 ПО 2024 РІК У ФРАНЦУЗЬКИХ МЕДІА</i>	716
Сергєєва Г.А. <i>«ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ НАВЧАННЯ» У ВИКЛАДАННІ КУРСУ ESP В УНІВЕРСИТЕТІ</i>	731
Сивик О.А., Кирильчук О.Б., Бойко О.Ю. <i>ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ТА ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ</i>	744
Скрипник Н.С. <i>ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ QUIZLET У ВИКЛАДАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ: ОСОБЛИВОСТІ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ</i>	754
Струганець П.Б. <i>ДИСКРЕТНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЙНА ОЗНАКА СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ</i>	763
Стрюк Н.В., Дудник С.А. <i>ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЙМОВІРНОСТІ ДЛЯ ВИСВІТЛЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ВИДАННЯ «THE GUARDIAN»)</i>	772
Тимченко О.В. <i>ОСОБЛИВОСТІ МОТИВУ ДОРОГИ В РОМАНІ РІКАРДО ГУЇРАЛЬДЕСА «ДОН СЕГУНДО СОМБРА»</i>	786
Ткаченко А.А. <i>ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НАЙМЕНУВАНЬ ЧЕСЬКИХ БРЕНДІВ</i>	797

УДК 811.111'374:811.161.2'374:316.722.5:004.912

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4\(34\)-677-692](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-4(34)-677-692)

Приходько Вікторія Богданівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0001-8171-9823>

Кухарєва Дарина Русланівна викладач кафедри германської філології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-4228-2993>

Пилипенко Інна Олександрівна старший викладач кафедри філології, педагогіки та методики викладання, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0001-9075-8859>

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КОДУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. У сучасному перекладознавстві однією з актуальних є проблема перекладу фразеологічних одиниць із культурним компонентом. Метою дослідження є аналіз когнітивних аспектів збереження культурного коду в англо-українському фразеологічному перекладі. У процесі дослідження з'ясовано, як види перекладу фразеологізмів впливають на збереження культурного коду. Зокрема, повний або майже повний переклад, а також повна і часткова еквівалентність створюють умови для збереження культурного коду в англо-українському перекладі фразеологічних одиниць. Однак за відсутності еквівалента культурний код фразеологізму при перекладі не зберігається. Визначено основні концепти англійських фразеологізмів із культурологічним компонентом, культурний код у яких створюється передусім на базі топонімічних (Newcastle), релігійних (White elephant, Holy Grail), міфологічних (Midas, Pandora), національних (Bandwagon, Riot Act, Uncle Sam), історичних (Yankee, Waterloo) образів. Аналіз типів англо-українського перекладу фразеологізмів показав, що переважають такі типи перекладу, як адаптація (за значенням і концептуальна), описовий переклад, фразеологічна заміна, повний еквівалент. Проаналізовано когнітивні аспекти у формуванні фразеологізмів української та англійської мов, до яких належать концептуальні схеми й культурні символи. У дослідженні було розроблено структуру концептуальної схеми

для фразеологічних одиниць із культурним кодом: ситуація > ментальний образ > наслідок > культурний код. Наприклад, було побудовано такі концептуальні схеми на основі англо-українського перекладу фразеологічних одиниць, як скринька > відкриття > вихід зла > лихо; старт > шлях > перешкода > повернення до старту; високий статус > гріх > падіння > покарання. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання моделі дослідження когнітивних аспектів збереження культурного коду не лише в англо-українському фразеологічному перекладі, а й у перекладі з інших мов. Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні міждисциплінарних досліджень фразеологічних одиниць на межі когнітивної лінгвістики, перекладознавства й лінгвокультурології.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, культурний код, англо-український переклад, концептуальні схеми, культурні символи, перекладацькі трансформації, фразеологічні модифікації.

Prykhodko Viktoriia Bogdanivna PhD in Philology, Associate Professor, Foreign and Ukrainian Philology Department, Lutsk National Technical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0001-8171-9823>

Kukharieva Daryna Ruslanivna Teacher, Department of Germanic Philology, Kyiv Metropolitan University named after Borys Grinchenko, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-4228-2993>

Pylypenko Inna Oleksandrivna Senior Lecturer, Department of Philology, Pedagogy and Teaching Methods, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0001-9075-8859>

COGNITIVE ASPECTS OF PRESERVING THE CULTURAL CODE IN ENGLISH-UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL TRANSLATION

Abstract. In modern translation studies, one of the key problems is the translation of phraseological units with a cultural component. The aim of the study is to analyze the cognitive aspects of preserving the cultural code in English-Ukrainian phraseological translation. As a result, it was found out how the types of phraseological unit translation affect the preservation of the cultural code. Thus, with full or almost full translation, full and partial equivalence make it possible to preserve the cultural code in the English-Ukrainian translation of phraseological units. However, in the absence of an equivalent, the cultural code of the phraseological unit is not preserved during translation. The key concepts

of English phraseological units with a cultural component are identified, the cultural code in which is created primarily on the basis of toponymic (Newcastle), religious (White elephant, Holy Grail), mythological (Midas, Pandora), national (Bandwagon, Riot Act, Uncle Sam), historical (Yankee, Waterloo) images. Analysis of the types of English-Ukrainian translation of phraseological units showed that such types of translation as adaptation (both in meaning and conceptual), descriptive translation, phraseological replacement, full equivalent prevail. Cognitive aspects in the formation of phraseological units of the Ukrainian and English languages were analyzed, which include conceptual schemes and cultural symbols. The study developed the structure of the conceptual scheme for phraseological units with a cultural code: situation > mental image > consequence > cultural code. For example, the following conceptual schemes were built on the basis of the English-Ukrainian translation of phraseological units: box > opening > exit of evil > disaster; start > path > obstacle > return to the start; high status > sin > fall > punishment. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the model for studying the cognitive aspects of preserving the cultural code not only in English-Ukrainian phraseological translation, but also in translation from other languages. Prospects for further research are based on the need to conduct interdisciplinary studies of phraseological units at the intersection of cognitive linguistics, translation studies, and linguoculturology.

Keywords: phraseological unit, cultural code, English-Ukrainian translation, conceptual schemes, cultural symbols, translation transformations, phraseological modifications.

Постановка проблеми. Перенесення акценту з мови на культуру й навпаки призвело до розширення кола досліджень і появи багатьох аспектів проблеми співвідношення мови та культури. Розвиток концепції культурних кодів в українському мовознавстві пов'язується з утвердженням лінгвокультурології як самостійної лінгвістичної дисципліни в 1990-х роках. Визначальним чинником цього процесу стала зміна дослідницького вектора: якщо раніше взаємозв'язок мови й культури розглядався переважно як засіб розв'язання суто лінгвістичних завдань, то в межах лінгвокультурології основну увагу зосереджено на вивченні механізмів фіксації, збереження та трансляції культурного змісту через мовні одиниці [1].

Актуальність дослідження зумовлена посилюваним інтересом до проблеми збереження національно-культурної ідентичності в умовах глобалізації та міжкультурної комунікації, у яких переклад є важливим засобом передавання культурно маркованих мовних одиниць. Фразеологізми як носії глибинних смислів і культурного коду становлять особливу

складність для перекладу, оскільки потребують не лише лексичного, а й когнітивного аналізу. Вивчення когнітивних механізмів, які лежать в основі англо-українського фразеологічного перекладу, дозволяє виявити ефективні стратегії збереження культурної специфіки й автентичності мовної картини світу, що має важливе значення як для теорії перекладу, так і для міжкультурної комунікації загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана проблематика дослідження перебуває у фокусі наукової уваги багатьох українських і зарубіжних учених. Зокрема, у дослідженні Е. Ахмедової проведено когнітивний аналіз основних стратегій англо-українського перекладу художніх порівнянь [2]. Авторка акцентує на тому, що перекладач насамперед має зважати на культурні особливості художніх тропів під час перекладу. Окрім того, концепція Е. Ахмедової представлена такими стратегіями перекладу, як еквівалентна заміна, переклад через інший образ, описова трансформація, елімінація тощо.

Науковиця Н. Венжинович вивчала особливості перекладу фразеологічних одиниць з образним значенням і позбавлених образної основи [3]. У роботі зроблено акцент на тому, що при дослівному перекладі втрачається експресивність, стилістичне забарвлення й національний колорит фразеологічної одиниці. Відтак, Н. Венжинович зазначає, що перекладач у такому випадку використовує прийом калькування для подвійної актуалізації фразеологічної одиниці.

Аналізу труднощів перекладу фразеологічних одиниць здійснює Г. Дуднік, наголошуючи на тому, що ця категорія є однією з найскладніших для перекладу [4]. На основі проведеного дослідження вчена виокремлює основні стратегії перекладу фразеологічних одиниць з української на англійську, зокрема калькування, описовий переклад, транскрипція і транслітерація. Окрім того, розроблена наукова концепція представлена фразеологічним і нефразеологічним прийомами перекладу. Подібний підхід запропоновано в дослідженні І. Гаврилової [5]. До зазначених у попередній роботі стратегій учена додає перекладацькі трансформації, лексичний, дослівний та антонімічний переклад.

Науковиця С. Єрмоменко розглядає специфіку перекладу фразеологічних одиниць на базі художнього стилю [6]. Система типів англо-українського перекладу представлена еквівалентом, аналогом, описовим перекладом, калькуванням та втратою початкового сенсу фразеологічної одиниці. У дослідженні Н. Карпенко проаналізовано особливості перекладу фразеологізмів на основі газетних заголовків і труднощі, які можуть при цьому виникати [7]. Основними в роботі є поняття прагматичного потенціалу та прагматичної адаптації. На підставі виявлення прагматичної мети заголовків визначено типи перекладу фразеологічних одиниць.

Однак, попри значну кількість досліджень особливостей перекладу фразеологічних одиниць різними мовами, недостатньо вивченим залишається проблема когнітивних аспектів англо-українського перекладу фразеологізмів із культурним компонентом.

Мета статті – визначити когнітивні аспекти збереження культурного коду в англо-українському фразеологічному перекладі.

Завдання дослідження:

- 1) з'ясувати, як види перекладу фразеологізмів впливають на збереження культурного коду;
- 2) визначити основні концепти англійських фразеологізмів із культурологічним компонентом;
- 3) проаналізувати когнітивні аспекти у формуванні фразеологізмів української та англійської мов.

Виклад основного матеріалу. Фразеологізми є сталими полілексичними одиницями, що функціонують як цілісні лексеми, значення яких не впливає безпосередньо зі значень окремих складників [8]. Значення такої мовної одиниці не зводиться до суми значень її компонентів, хоча в окремих випадках фразеологізми можуть певною мірою мотивувати загальне значення конструкції. Стійкі фразеологічні одиниці – це багатокомпонентні словосполучення, які характеризуються формально-семантичною стабільністю й закріпленістю в мовній системі, що забезпечує їхнє сприйняття як єдиного цілого [9]. Здебільшого фразеологізми мають метафоричну або метонімічну природу, завдяки чому стають основою для мовної гри та сприяють формуванню конкретних інтерпретацій у свідомості реципієнта.

Зміни, внесені у структуру сталих фразеологізмів, що виходять за межі фразеологічної норми, називаються фразеологічними новотворами. Фразеологічна норма трактується як сукупність фразеологічних одиниць і правил їх уживання, що визнається прийнятною певною мовною спільнотою. Усі трансформації, пов'язані з оновленням канонічної форми відповідно до принципів стабільності формально-семантичної структури та семантико-стилістичної узгодженості з контекстом, не вважаються новотворами, оскільки зміни здійснюються в межах нормативного вживання. Такі зміни зазвичай полягають у модифікації одного, іноді кількох компонентів, залежно від їхнього типу.

У фразеологізмах будь-якої мови більш виразно, ніж в інших мовних знаках, взаємопроникають дві семіотичні системи – мова й культура, що зумовило інтенсивний розвиток поняття культурних кодів у працях з фразеології [10]. Культурні коди в такому контексті є вихідним матеріалом для визначення культурної семантики фразеологізму, його аналізу як ознаки культури й мови водночас. Культурні коди є засобом ідентифікації

та опису ролі фразеологізмів і кожного з їхніх компонентів у культурі — як символів, стандартів, стереотипів тощо.

Загалом, культурний код визначається як вторинна система знаків, яка різними способами кодує культурні смисли, тобто ціннісний зміст культури [11]. Ураховуючи той факт, що закодовані культурні смисли становлять образ світу даної спільноти, можна зробити такий висновок: культурний код функціонує як спосіб опису світогляду культурної спільноти. В українському мовознавстві існує кілька класифікацій культурних кодів. Усі вони ґрунтуються на спільному переконанні, що культурний простір зовнішнього світу репрезентується через об'єкти, тексти та діяльність, тоді як внутрішній культурний простір (у межах людської ментальності) постає як сукупність знань, досвіду, відчуттів, асоціацій, образів тощо

Основним завданням перекладача під час відтворення сталих словосполучень є декодування їхнього власного значення [12, с. 155]. Це здійснюється шляхом виявлення специфічних міжмовних відповідників, що формуються на основі фразеологічних одиниць. Такі відповідності поділяються на повну еквівалентність, яка передбачає відповідність як семантичної, так і формальної структури; часткову еквівалентність, коли узгоджуються лише окремі компоненти структури – наприклад, може бути збережена семантична структура при частковій відповідності формальної або навпаки; та відсутність еквівалентності, коли немає відповідності ні за формою, ні за змістом.

Визначення конкретного рівня еквівалентності між фразеологізмами оригінального тексту та цільового тексту дає змогу класифікувати переклад відповідно до ступеня відповідності між одиницями:

- повна еквівалентність – наявна повна відповідність значень і мовних образів, а також семантична й структурна тотожність, тобто йдеться про фразеологічний еквівалент;
- максимальна еквівалентність – збережено повне значення, однак спостерігається лише часткова подібність образності або структури, тобто маємо фразеологічний відповідник;
- орієнтовна еквівалентність – значення передано точно, але образність істотно відрізняється, тобто використано фразеологічний відповідник;
- факультативна еквівалентність – досягається узгодження загального значення, але замість фразеологізму використано нефразеологічний відповідник (вільне словосполучення);
- відсутність еквівалентності – наявна неузгодженість сумарних значень; у перекладі трапляється або невідповідний фразеологічний відповідник, або повний пропуск фразеологізму [13, с. 153–154].

У разі відсутності фразеологічного еквівалента в перекладі або використання неадекватного відповідника (наприклад, з іншим загальним значенням), перекладач у багатьох випадках пропонує власний варіант фразеологічного еквівалента, який може слугувати основою для альтернативного перекладацького рішення. Такий фразеологізм зазвичай супроводжується словосполученням «запропонований фразеологізм». Аналогічно формуються типи перекладу фразеологізмів, що відповідають мовному вжитку та нормам (табл. 1).

Таблиця 1

Типи перекладу фразеологічних одиниць

Тип перекладу	Пояснення	Приклади
Повний або майже повний переклад	Цей тип перекладу стосується інтернаціональних фразеологізмів, які створені в процесі запозичення. Фразеологічні одиниці цього типу мають абсолютно однакове значення й правила вживання в мові оригіналу та в мові перекладу, представляють один і той же мовний стиль. Навіть окремі їхні елементи відповідають один одному як самостійні слова. Ці фразеологізми походять з одного культурного ареалу.	<i>Achilles' heel</i> – ахіллесова п'ята; <i>to wash one's hands of something</i> – умити руки; <i>the Prodigal Son</i> – блудний син; <i>the Midas touch</i> – дотик Мідаса; <i>Pandora's box</i> – скринька Пандори
Частковий переклад	Частковий переклад наявний тоді, коли значення й умови вживання даного фразеологізму збігаються і схожий «фразеологічний образ» функціонує в обох мовах.	<i>to kill two birds with one stone</i> – вбити двох зайців одним пострілом; <i>to cry over spilt milk</i> – після бою кулаками не махають; <i>the lion's share</i> – левова частка; <i>like water off a duck's back</i> – як з гуся вода
Переклад за відсутності фразеологічного еквівалента	За відсутності фразеологічного відповідника перекладач може використовувати фразеологізм або просту лексему, значення яких максимально наближене до фразеологізму мови оригіналу, або зробити опис, використовуючи більшу кількість лексем.	<i>to carry coals to Newcastle</i> – возити дрова в ліс / носити воду в решеті; <i>a white elephant</i> – непотрібна, але дорога річ; тягар; <i>to throw one's hat into the ring</i> – оголосити про участь / подати свою кандидатуру; <i>to read the riot act</i> – зробити жорстке зауваження / поставити на місце; <i>jump on the bandwagon</i> – підтримати популярну ідею / пристати до загального тренду

Джерело: розроблено авторами на основі [14]

У табл. 2 представлено основні концепти англійських фразеологізмів із культурним кодом. Окрім того, подано англо-український переклад і тип перекладу. На основі аналізу фразеологічних одиниць було виявлено, що культурний код створюється на базі *топонімічних* (Newcastle), *релігійних* (White elephant, Holy Grail), *міфологічних* (Midas, Pandora), *національних* (Bandwagon, Riot Act, Uncle Sam), *історичних* (Yankee, Waterloo) образів. Аналіз типів англо-українського перекладу фразеологізмів показав, що переважають такі типи перекладу, як адаптація (за значенням і концептуальна), описовий переклад, фразеологічна заміна, повний еквівалент.

Таблиця 2

**Основні концепти англійських фразеологізмів із культурним
компонентом**

Концепт	Культурний код	Англо-український переклад	Тип перекладу
Newcastle	топонімічний – Ньюкасл як вугільна столиця Великобританії	<i>to carry coals to Newcastle – возити дрова в ліс / носити воду в решеті</i>	адаптація за значенням
White elephant	тайський релігійно-королівський образ; перенесений до англомовної культури як іронічна метафора	<i>a white elephant – марна, але дорога річ</i>	описовий
Bandwagon	XIX ст., США, передвиборчі кампанії з оркестровими вагонами	<i>to jump on the bandwagon – пристати до модної ідеї / сісти на хвилю</i>	контекстуальна адаптація
Riot Act	британський правовий акт про розгін натовпу	<i>to read the riot act – дати прочухана</i>	фразеологічна заміна
Uncle Sam	національний символ Америки	<i>to work for Uncle Sam – працювати на державу</i>	описовий
Yankee	історичний регіональний термін, особливо популярний під час Громадянської війни	<i>a real Yankee – справжній північноамериканець</i>	описовий
Midas	грецька міфологія, перетворена на символ комерційного генія в західній традиції	<i>the Midas touch – дотик Мідаса</i>	повний еквівалент
Pandora	грецький міф про Пандору, яка відкрила скриньку з усіма бідами світу	<i>to open Pandora's box – відкрити скриньку Пандори</i>	повний еквівалент
Waterloo	посилання на історичну битву при Ватерлоо 1815 року, де Наполеон остаточно програв	<i>to meet one's Waterloo – зазнати фіаско</i>	описовий
Holy Grail	християнська легенда про Святий Грааль	<i>the Holy Grail of [smth] – Святий Грааль</i>	повний еквівалент

Джерело: розроблено авторами

До когнітивних аспектів належать концептуальні схеми, які відображаються у формі кон'юнктивного («а і б») або диз'юнктивного («а або б») зв'язку істотних ознак (а, б) об'єктів, постійно фіксованих у когнітивній системі. Сукупність об'єктів також може репрезентуватися у вигляді спрощеної схеми – одного представника категорії, що володіє типовими або характерними для неї властивостями. Наприклад, для фразеологічних одиниць із культурним кодом можна побудувати концептуальні схеми за такою структурою: *ситуація > ментальний образ > наслідок > культурний код* (табл. 3).

Таблиця 3

Концептуальні схеми фразеологічних одиниць із культурним кодом

Концептуальна схема	Фразеологічна одиниця	Структура концептуальної схеми
CONTAINER	to open Pandora's box	<i>скринька > відкриття > вихід зла > лихо</i>
PATH	to go back to square one	<i>старт > шлях > перешкода > повернення до старту</i>
UP-DOWN	to fall from grace	<i>високий статус > гріх > падіння > покарання</i>
STRUGGLE	to meet one's Waterloo	<i>битва > противник / сильніший > поразка > кінець шляху</i>
CONTACT	the Midas touch	<i>дія > дотик > зміна стану > золото / успіх</i>
LAW / AUTHORITY	to read the riot act	<i>порушення порядку > зачитування закону > попередження</i>
QUEST / IDEAL	the Holy Grail	<i>пошук > символ / Грааль > недосяжна ціль > духовна мета</i>

Джерело: розроблено авторами

Окрім того, до когнітивних аспектів належать і культурні символи, що втілюють елементи культурної пам'яті певного народу. Явище вторинного використання мовних знаків не завжди безпосередньо впливає зі структури мови, оскільки у випадках таких явищ, як метафора чи символ, необхідно враховувати позамовні чинники. Це, відповідно, зумовлює появу нових питань, зокрема щодо універсальності таких елементів або впливу культурних умов, які лежать в основі їх формування. Якщо метафори можна вважати відносно універсальними, то символи функціонують як знаки, що належать до семіотичної системи конкретної культури. Як одиниці з культурним навантаженням, символи можуть бути корисними для перекладача або, навпаки, становити значну складність у разі культурних відмінностей. У процесі перекладу фахівець працює не лише з індивідуальною вербалізацією авторської думки, а передусім із широким колом культурних

посилань, екстралінгвістичних знань, усталених вірувань і колективних уявлень, що зазвичай мають конвенційний і структурований характер. У семіотичному аспекті перекладач здійснює взаємодію з культурним текстом, завданням якого є декодування й повторне кодування змісту в системі знаків та значень іншої культури.

Фразеологічні одиниці самі по собі становлять складність для перекладу, оскільки вони містять значний обсяг інформації – не лише денотативне, а й конотативне значення, а також часто виступають носіями культурних стереотипів. Їхнє використання може мати творчий характер: допускається заміна окремого компонента або включення буквального значення як однієї з інтерпретацій. Часто фразеологізми демонструють полісемію, тобто здатність передавати множинність змістів, що значно ускладнює або навіть унеможлиблює їх адекватний переклад. Особливої складності набуває переклад фразеологічних сполук, які містять додаткові символічні компоненти, оскільки передача їхнього багатозначного культурного змісту іноземною мовою вимагає особливої обережності. У випадках, коли фразеологічна одиниця містить культурний символ, перекладач може обрати одну з кількох перекладацьких стратегій:

1) Паралельний переклад – обидві мови містять фразеологізми, аналогічні за формою та змістом. Варто зазначити, що при англо-українському перекладі зберігається культурний символізм, через який передається культурна пам'ять. Наприклад, *to cross the Rubicon* – перейти Рубікон; *the sword of Damocles* – Дамоклів меч; *the apple of discord* – яблуко розбрату; *to wash one's hands of something* – умити руки; *to bury the hatchet* – закопати сокиру війни.

2) Заміна елемента вихідної мови елементом цільової мови зі збереженням того самого значення. Наприклад, *to carry coals to Newcastle* – возити дрова в ліс; *to wear the crown* – нести тягар влади; *to put all eggs in one basket* – ставити все на одну карту; *to let the cat out of the bag* – розкрити карти; *to cry over spilt milk* – після бійки кулаками не машуть.

3) Збереження елемента мови оригіналу, тобто перенесення іншомовного елемента в мову перекладу (калькування). У цьому випадку культурний символ перекладається дослівно, без змін. Наприклад, *a Scrooge* – Скрудж; *the Prodigal Son* – блудний син; *to have a Napoleon complex* – комплекс Наполеона; *to be a Romeo* – Ромео; *a Pandora's box* – скринька Пандори.

4) Відмова від фразеологічного значення (описовий переклад). Цей тип англо-українського перекладу використовується в описовому форматі, культурний символ при цьому не зберігається у вихідному значенні, але залишається зміст. Наприклад, *to have a skeleton in the closet* – приховувати

соромну таємницю; *to be caught with one's pants down* – бути захопленим зненацька; *to shoot oneself in the foot* – нашкодити собі самому; *to hold someone's feet to the fire* – ставити жорсткі вимоги; *to call the shots* – бути головним / ухвалювати рішення.

Іноді всі зазначені стратегії може застосовувати один перекладач, однак на практиці спостерігається тенденція до того, що окремі перекладачі частіше віддають перевагу певним стратегіям над іншими. Крім того, в англо-українському перекладі фразеологічних одиниць із культурним компонентом широко використовуються перекладацькі трансформації, основна мета яких – створити лексично точний і адекватний переклад у випадках відсутності сталих відповідників у мові перекладу. Перекладацькі трансформації становлять особливий різновид міжмовного парафразування, що суттєво відрізняється від парафразування в межах однієї мови як за характером, так і за функцією [15, с. 57]. У процесі перекладу трансформації часто мають змішаний характер. Різні види трансформацій зазвичай поєднуються та застосовуються одночасно: наприклад, зміна порядку слів у реченні може супроводжуватися лексичними модифікаціями, а граматичні трансформації – доповнюватися лексичними змінами тощо. При англо-українському перекладі фразеологічних одиниць активно використовуються лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації. У випадку лексичних трансформацій окремі лексичні одиниці (слова та сталі вирази) з вихідної мови замінюються лексичними одиницями мови перекладу, які не є їхніми прямими словниковими еквівалентами. Це означає, що в контексті такі одиниці можуть набувати іншого значення, що відображає специфіку мови перекладу. Найчастіше розрізняють три типи лексичної трансформації: уточнення, узагальнення та заміна на основі причинно-наслідкових зв'язків (заміна наслідку причиною та причини наслідком). Наприклад, *to add fuel to the fire* – підливати олії у вогонь; *to cry over spilt milk* – після бійки кулаками не машуть; *to put all eggs in one basket* – ставити все на одну карту.

Граматичні трансформації полягають у перебудові речення. Вони виникають з різних причин і можуть бути як граматичними, так і лексичними за своєю природою. Однак головним чинником є граматичні відмінності між мовами, оскільки саме вони визначають необхідність таких трансформацій, що відображають специфіку граматичних структур обох мов. Наприклад, *the cat is out of the bag* – таємницю розкрито; *He wears his heart on his sleeve* – Він не приховує своїх почуттів.

Виокремлюють також складну лексико-граматичну трансформацію, до якої належать антонімічний переклад, експлікація та компенсація. Наприклад, *to throw someone under the bus* – пожертвувати кимось заради

вигоди; *to have a skeleton in the closet* – мати темні плями в біографії; *to call the shots* – керувати / ухвалювати рішення.

При англо-українському перекладі фразеологічних одиниць із культурним компонентом використовуються фразеологічні модифікації, серед яких поширеною є дефразеологізація. Виокремлюються три рівні часткової дефразеологізації:

- фразеологізм вживається так, що його переносне значення послаблюється завдяки словам, які входять у його оточення та взаємодіють з компонентами фразеологізму за різними формально-семантичними відношеннями;

- фразеологізм вживається таким чином, що його можна інтерпретувати як метафорично, так і буквально, а контекст забезпечує баланс між цими двома типами значень;

- фразеологізм використовується так, що його елементи повертають своє буквально значення, при цьому метафоричне значення залишається на другому плані, хоча структурне значення виявляється на першому плані.

Зазвичай це означає одночасне оновлення як прямого значення окремих компонентів, так і переносного значення всієї конструкції. Окремим випадком дефразеологізації є контекстне оновлення буквального та фразеологічного значення всієї конструкції. До прикладів дефразеологізації належать:

- **to open Pandora's box** – *He opened the actual box marked "Pandora" on the museum shelf – and suddenly opened a Pandora's box of administrative scandals;*

- **to burn bridges** – *He literally burned the bridge behind the village as he left – and yes, he burned all his bridges with the people, too;*

- **to wash one's hands of something** – *He literally washed his hands before leaving the room – a gesture he made every time he avoided hard decisions.*

Контамінації передбачають поєднання двох-трьох фразеологізмів, змішування їх форми та посилення значення всієї конструкції: *Opening Pandora's can of worms; Achilles' heel in a minefield; A Trojan horse with the Midas touch; Throwing Uncle Sam under the royal carriage; Between Scylla and the Devil; The Holy Grail of Trojan strategies.*

Десемантизація – процес оновлення прямого значення окремих компонентів фразеологізму в тексті. Найчастіше це стосується фразеологічних зворотів, мотивованих образом. У разі десемантизації мовна гра виникає в результаті використання буквального значення дивною для читача тексту послідовності слів, яка спочатку виглядає як фразеологічна сполука.

Наприклад:

- **Achilles' heel** – *His inability to delegate is his Achilles' heel.*
- **Pandora's box** – *Changing the algorithm opened a real Pandora's box of bugs.*
- **Holy Grail** – *The Holy Grail of marketing is consumer loyalty.*
- **Trojan horse** – *The app turned out to be a Trojan horse for malware.*
- **To meet one's Waterloo** – *That exam was my Waterloo.*
- **Et tu, Brute?** – *You told on me to the boss? Et tu, Brute?*
- **Midas touch** – *He's got the Midas touch when it comes to real estate.*
- **Crossing the Rubicon** – *When she submitted the resignation letter, she knew she was crossing the Rubicon.*
- **Sword of Damocles** – *The deadline hangs over us like a sword of Damocles.*
- **David and Goliath** – *It's a classic David and Goliath battle between a startup and a tech giant.*

Наведені приклади демонструють стратегії створення фразеологічних новотворів, що полягають у порушенні традиційних правил використання фразеологізмів, зокрема принципу стабільності їх формально-семантичної структури та принципу семантико-стилістичної узгодженості з контекстом. Такі нововведення мають чітке функціональне обґрунтування, проявляючись у конкретних текстах, і сприяють збагаченню, уточненню та наданню нових відтінків значень фразеологічним одиницям у відповідному контексті.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було визначено, що фразеологізми з культурним кодом в англо-українському перекладі за умов повної або майже повної еквівалентності зберігають культурний код, тоді як у випадку відсутності еквівалента в цільовій мові цей код не передається. Зокрема, фразеологізми з культурним компонентом, які базуються на топонімічних, релігійних, міфологічних, національних та історичних образах, становлять особливу складність для перекладу через свою глибоку культурну прив'язаність.

Аналіз типів перекладу англо-українських фразеологізмів показав, що найбільш ефективними є стратегії адаптації, описового перекладу, фразеологічної заміни та використання повних еквівалентів. Особливо важливими є адаптаційні стратегії, які дозволяють зберегти концептуальний зміст і культурний контекст фразеологізмів у перекладі.

Було розроблено концептуальну схему, яка дозволяє зрозуміти процес створення культурного коду у фразеологізмах, зокрема через етапи ситуації, ментального образу, наслідку та безпосереднього культурного коду. Цей підхід був застосований до аналізу англо-українських фразеоло-

гічних одиниць, що дає можливість краще зрозуміти механізми їхнього перекладу.

Подальші дослідження повинні зосереджуватися на міждисциплінарному підході, що поєднує когнітивну лінгвістику, перекладознавство та лінгвокультурологію. Важливим завданням є також унормування термінології кодів культури та розроблення єдиної класифікації, що дозволить точніше визначати й досліджувати різноманітні культурні коди у фразеологізмах.

Література:

1. Myronova N., Levchenko T., Namachynska H., Herman L., Tkachivska M., Artemova Y. Language as a Symbolic Culture Code. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14. № 1. P. 353–368. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4Sup1/677>
2. Ахмедова Е. Д. Стратегії англо-українських перекладів художніх порівнянь: когнітивний аналіз: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. Харків. 2023. 211 с. URL: <https://surl.gd/xqwoil> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Венжинович Н. Ф. Особливості перекладу фразеологізмів з української мови англійською: посібник. Ужгород: ПП Данило С. І, 2021. 104 с. URL: <https://surl.li/lxuptl> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Дуднік Г. Труднощі перекладу фразеологізмів на англійську мову. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. С. 73–76. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-12>
5. Гаврилова І. Особливості перекладу фразеологізмів та ідіом. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 41. № 1. С. 124–130. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-18>
6. Єрьоменко С. В. Переклад українських фразеологізмів англійською мовою. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 1. № 44. С. 124–130. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211004](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211004)
7. Карпенко Н. А. До питання англо-українського перекладу фразеологізмів у сучасних газетних заголовках. *Лінгвістичні дослідження*. 2022. Вип. 57. С. 98–105. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.57.09>
8. Вільчинська Т. Фразеологічні одиниці української мови з теонімним компонентом як маркер національно-мовної картини світу українців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Вип. 2. № 44. С. 84–89. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).84-89](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).84-89)
9. Mel'čuk I. General phraseology: Theory and practice. John Benjamins, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1075/lis.36>
10. Losieva I., Kashchyshyn N., Malii A., Kukushkin V., Makarchuk O. Phraseological Units of the English Language in Newspaper Articles on the Topic of Culture: Structural and Semantic Aspects. *World Journal of English Language*. 2023. Vol. 13. № 4. DOI: <https://doi.org/10.5430/wjel.v13n4p68>
11. Бондаренко А. Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2021. 197 с. <https://surl.li/gseeqv>
12. Нечипоренко Б. О. Лексичні та стилістичні труднощі перекладу фразеологізмів у сучасній англійській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. Вип. 46. № 3. С. 155–159. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-3.36>

13. Stoika O. Basic approaches and techniques for translating phraseological units. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. Вип. 2. № 24. С. 153–164. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.153-164>

14. Раєвська І. В., Коваленко О. В. Особливості та способи передачі під час перекладу фразеологізмів англійської мови українською (на матеріалі роману А. Майклідіса). *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 4. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.8>

15. Задорожна А. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. № 2. С. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203522>

References:

1. Myronova, N., Levchenko, T., Namachynska, H., Herman, L., Tkachivska, M., & Artemova, Y. (2022). Language as a Symbolic Culture Code. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14(4), 353–368. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4Sup1/677>

2. Akhmedova, E. D. (2023). Stratehii anhlo-ukrainskykh perekladiv khudozhnykh porivnian: kohnityvnyi analiz [Strategies of English-Ukrainian Translations of Literary Comparisons: Cognitive Analysis]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. Retrieved from <https://surl.gd/xqwoil> [in Ukrainian].

3. Venzhynovych, N. F. (2021). *Osoblyvosti perekladu frazeolohizmiv z ukrainskoi movy anhliiskoiu* [Peculiarities of Translation of Phraseologisms from Ukrainian into English]. Uzhhorod: PP Danylo S. I. Retrieved from <https://surl.li/lxuptl> [in Ukrainian].

4. Dudnik, H. (2021). Trudnoshchi perekladu frazeolohizmiv na anhliisku movu [Difficulties in Translating Phraseologisms into English]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 35, 73–76. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-12> [in Ukrainian].

5. Havrylova, I. (2021). Osoblyvosti perekladu frazeolohizmiv ta idiom [Peculiarities of the translation of phraseological units and idioms]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 41(1), 124–130. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-18> [in Ukrainian].

6. Yeromenko, S. V. (2020). Pereklad ukrainskykh frazeolohizmiv anhliiskoiu movoiu [Translation of Ukrainian phraseological units into English]. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii – Notes on Romance-Germanic Philology*, 1(44), 124–130. [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1\(44\).211004](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2020.1(44).211004) [in Ukrainian].

7. Karpenko, N. A. (2022). Do pytannia anhlo-ukrainskoho perekladu frazeolohizmiv u suchasnykh hazetnykh zaholovkakh [On the issue of English-Ukrainian translation of phraseological units in modern newspaper headlines]. *Linhvistychni doslidzhennia – Linguistic Studies*, 57, 98–105. <https://doi.org/10.34142/23127546.2022.57.09> [in Ukrainian].

8. Vilchynska, T. (2020). Frazeolohichni odyntsi ukrainskoi movy z teonimnym komponentom yak marker natsionalno-movnoi kartyny svitu ukraintsiv [Phraseological units of the Ukrainian language with the theonym component as a marker of the national-linguistic picture of the world of Ukrainians]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Filolohiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series Filology*, 2(44), 84–89. [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).84-89](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).84-89) [in Ukrainian].

9. Mel'čuk, I. (2023). *General phraseology: Theory and practice*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/lis.36>

10. Losieva, I., Kashchyshyn, N., Malii, A., Kukushkin, V., & Makarchuk, O. (2023). Phraseological Units of the English Language in Newspaper Articles on the Topic of Culture: Structural and Semantic Aspects. *World Journal of English Language*, 13(4). <https://doi.org/10.5430/wjel.v13n4p68>
11. Bondarenko, A. (2021). *Linhvokulturolohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk [Linguistics and Cultural Studies: A Teaching and Methodological Manual]*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia. Retrieved from <https://surl.li/gseeqv> [in Ukrainian].
12. Nechyporenko, B. O. (2020). Leksychni ta stylistychni trudnoshchi perekladu frazeolohizmiv u suchasni anhliskii movi [Lexical and stylistic difficulties in translating phraseological units in modern English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology*, 46(3), 155–159. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-3.36> [in Ukrainian].
13. Stoika, O. (2023). Basic approaches and techniques for translating phraseological units [Basic approaches and techniques for translating phraseological units]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii – Modern Studies in Foreign Philology*, 2(24), 153–164. <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.153-164> [in Ukrainian].
14. Raievska, I. V., & Kovalenko, O. V. (2023). Osoblyvosti ta sposoby peredachi pid chas perekladu frazeolohizmiv anhliskoi movy ukrainskoiu (na materialy romanu A. Maiklidisa) [Peculiarities and methods of transmission during the translation of English phraseological units into Ukrainian (based on the novel by A. Myklidis)]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Serii: Filolohiia – Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Series: Philology*, 4, 36–41. <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.8> [in Ukrainian].
15. Zadorozhna, A. (2020). Perekladatski transformatsii yak zasib dosiahnennia ekvivalentnosti perekladu [Translation transformations as a means of achieving translation equivalence]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues in the Humanities*, 27(2), 57–63. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203522> [in Ukrainian].